

KLASİK FARS VE TÜRK ŞİİRİNDE ŞAHNÂME KARAKTERLERİ

Yasemin Yaylalı*

Öz

Firdevsî'nin büyük eseri *Şahnâme* içerdiği bilgiler bakımından gerek tarih alanında gerekse edebiyat alanında araştırmacıların dikkatini çekmiş ve üzerinde birçok çalışma yapılmasına olanak sağlamıştır. *Şahnâme* hem Fars edebiyatında hem de Türk edebiyatında büyük ilgi görmüştür. Klasik Fars edebiyatında ve Klasik Türk edebiyatında *Şahnâme*'den esinlenerek eserler yazılmıştır. Kimi zaman da şairler şiirlerini yazarken *Şahnâme*'den faydalanmış ve *Şahnâme*'de geçen karakterleri edebi sanatlar bünyesinde kullanmışlardır. Şairler bazen memduhları için yazdığı kasidelerde memduhu yüceltmek için *Şahnâme*'de geçen büyük ve güçlü bir kahramana benzetmiştir. Klasik Fars ve Türk şiirinde şairler kimi zaman da memduhun düşmanını *Şahnâme*'de yer alan zalim bir karaktere benzetmişlerdir. Çalışmamızda hem Klasik Fars edebiyatında hem de Klasik Türk edebiyatında çoğunlukla kasidelerde yüzlerce örneği olan *Şahnâme* karakterlerine yer verilen bu tarz kullanımlardan ziyade her iki edebiyatta da gazellerde geçen farklı kullanımlar tespit edilerek beyit örnekleriyle dikkatlere sunulmuştur. Konunun genişliği göz önünde bulundurulduğundan her iki edebiyatta da örneği bulunan karakterlere yer vermeye özen gösterilmiştir. Söz konusu örneklerle ilgili olarak her iki edebiyatta da beyitler dikkatle seçilmiş; Farsça beyitler Türkçeye çevrilmiş, beyitlerde geçen kahramanlarla ilgili bilgiler verildikten sonra gerekli açıklamalar düşülmüştür.

Anahtar Sözcükler: Şahnâme, Mitoloji, Edebiyat, Benzetme.

The Characters of *Shahnameh* in Classical Turkish and Persian Poetry

Abstract

With regard to the information it has, the great work of Ferdowsi, *Shahnameh*, attracted the attention of researchers both in the field of history and literature and it enabled many studies to be done. *Shahnameh* has received great interest both in Persian and Turkish literature. Classical Persian literature and Classical Turkish literature inspired works written by *Shahnameh*. Sometimes poets used *Shahnameh* to write their poems and used the characters in *Shahnameh* within the literary devices. The poets sometimes liken him to a great

* Doç. Dr., Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Fars Dili ve Edebiyatı Bölümü, e-posta: yasemin_yaylali@hotmail.com

Makale Gönderim Tarihi: 04.10.2019

Makale Kabul Tarihi : 27.11.2019

and powerful hero in *Shahnameh* to glorify the memduh in his odes. In classical Persian and Turkish poetry, poets sometimes likened the enemy of the memduh to a cruel character in *Shahnameh*. In our study, instead of the uses of *Shahnameh* characters, which have hundreds of examples in the classical Persian literature and in Classical Turkish literature, mostly in the eulogies, the different uses in odes in both literatures were determined and presented to the attention with couplet samples. Considering the breadth of the subject, care was taken to include the characters that were exemplified in both literatures. In both literatures, couplets have been carefully selected for these examples; Persian couplets were translated into Turkish. After giving information about the heroes in couplets, necessary explanations have been deducted.

Keywords: Shahnameh, Literature, Mitology, Analogy.

Structured Abstract

In classical Persian and Classical Turkish literature, poets have profited profusely from literary arts in order to show their mastery of utterance and to make their poems more beautiful and more impressive. In the literary arts, the likening is more preferred than other arts. In classical Persian poetry and Classical Turkish poetry, While the poets formed their likenings, they made use of precious stones such as diamonds, rubies, emeralds, sometimes cosmic elements such as sun, moon, stars, sometimes beautiful, attractive and fragrant flowers such as tulips, roses, hyacinths, violets, and sometimes historical and mythological characters that stood out with their strength, splendor and courage. Of these, there is no doubt that the *Shahnameh* has been a source of treasure for everyone in terms of its historical and mythological characters. Some of the heroes in the *Shahnameh* were also used much more. Some are given only by name, while some have a number of prominent features, or some have multiple features, which have been used by poets for analogy. Or some of the heroes 'objects or objects that identify with them adorned the poets' poems. For example, Cem's famous Chalice, which shows everything, as well as his throne and Crown, have been numerous metaphors for poets. In addition, Rustem's courage, bravery or fearlessness were much preferred both in classical Persian poetry and in Classical Turkish poetry when parables were made for praise by poets.

In classical Persian and Classical Turkish literature, the Persian historical and mythological characters mentioned in the *Shahnameh* have been used for praise in the literary arts, especially in eulogies. There are numerous examples of poetry in the works of poets of such uses in both literatures. Although studies and studies have been conducted by researchers in both Persian and Turkish literature to identify and examine these uses, these are rather eulogies in which the praise of memduh is made. And there are examples of poetry in which memduh is compared with *Shahnameh* heroes in terms of courage, bravery,

glory, or that memduh is regarded as superior to them. In our study, mostly Ghazal poems are preferred, but there are also a few kasids and continents. In classical Persian poetry and Classical Turkish poetry, examples where the interest in analogy was established except for the praise of *Shahnameh* characters and memduhun were identified; the Persian ones were translated into Turkish and the interest in analogy was explained. While the work in question was done, the subject was somewhat limited by scanning the major poets and their divans in classical Persian poetry and Classical Turkish poetry. Later, the common ones were preferred in both literatures. Metaphor in classical Turkish poetry Classical Persian poetry as a result of this study in the context of *Shahnameh* about the use of characters and all of the issues have been identified: Iranian classical mythological and historical characters mentioned in *Shahnameh* in classical Turkish poetry in Persian cute and the priorities of, for example, Rustam's aggression, bravery, brutality dahhak; or stories of heroes such as Rustem's unknowingly stabbing his son Sohrab with a dagger in his chest, Rustem's removal of Bijen from the well and the shedding of Siyavush's blood, or objects such as Cem's Goblet, Alexander's mirror, Kubad's crown, and sometimes the lover's beauty elements such as face, cheek and hair have been established as an analogy. Flowers such as Daffodils, tulips, Jasmine and roses, or trees such as the willow tree, which are sometimes found in nature in terms of color, shape and images, have been likened to *Shahnameh* characters. For example, in classical Persian poetry, the two zülfü of the lover were likened to dahhak's serpents with their shape, color and appearance; and Cem's goblet with its beautiful face in terms of brightness, redness and reception. In terms of the color and appearance of the daffodil flower, the crown of Cem; the tulip, which is black in the middle, is red in color and shape, and the Rose is similar to the chalice of Cem and the mirror of Alexander. Or the spring season Kavus, Rüstem Nowruz and autumn are likened to the white camel. Nowruz is similar to the fact that the plants come out of the soil and grow with the arrival of Spring, and Rüstem breaks the White giant's stomach and brings his liver for the treatment of Kavus. In classical Turkish literature, the lover's red lips were compared to Cem's goblet in terms of color and brightness; his attractive and radiant face was compared to Alexander's mirror; and sometimes the lover's red lip and bright beautiful face, like a goblet, were held superior to Cem's goblet and Alexander's mirror. Some time in spring with the arrival of spring is likened to a sultan on the throne while cemsid growing grass on each side, and also with Alexander's crown shape and attractive color tulips among the grass; the color of tulips, the Cem has been likened to a cone in terms of shape. The yellow Daffodil flower has been likened to the crown of Kubad in terms of the shape and yellow color of its leaves. The lover, enchanted by the influence and peace

of Love, has revealed himself to Bijen and Rustem in terms of fighting against all the troubles of love.

Giriş

Firdevsî'nin ölümsüz eseri *Şahnâme*, içerdiği bilgiler bakımından tarih, coğrafya ve edebiyat gibi birçok bilim dalına malzeme sağlamıştır. *Şahnâme*, edebiyat alanında hem Klasik Fars edebiyatını hem de Klasik Türk edebiyatını etkilemiştir. Klasik Fars edebiyatında ve Klasik Türk edebiyatında *Şahnâme* üzerine şerhler yapılmış ve eserler kaleme alınmıştır. Her iki edebiyatta da şairler şiirlerini yazarken *Şahnâme* karakterlerine ve onların öne çıkan özelliklerine yer vermişlerdir. Bu karakterlerin kullanımı özellikle kasidelerin methiye kısmında *Şahnâme*'de ihtişam ve kudret sahibi Cem, Dârâ, Ferîdun gibi hükümdarlara ya da cesaretiyle nam salmış Rüstem gibi pehlivanlara memduhun benzetilmesi ya da onlardan daha üstün tutulması şeklinde kendini göstermiştir. Her iki edebiyatta da bu tarz kullanımların sayısız örnekleri şairlerin divanlarını süslemiştir.

Söz konusu çalışmada övgü amaçlı benzetmelerin bolca örneklerinin verildiği kasidelerden ziyade çoğunlukla gazelerde (az da olsa mesnevi, kıta ve birkaç taneyle sınırlı olmak kaydıyla kasidelerde) geçen memduhun yiğitliği, cesareti, cömertliği ve mülkü gibi övgüsünü içeren benzetmeler dışındaki farklı ve ilgi çekici kullanımların alınmasına ve açıklanmasına önem gösterilmiştir. Farklı kullanımdaki benzetmelerin bulunduğu örnek beyitler tespit edilmiştir. Bu beyitlerde tespit edilen karakterlerin de her iki edebiyatta örnekleri bulunanları dikkate alınmış ve konunun genişliği göz önünde bulundurulduğundan belli başlı divanlar ekseninde çalışmaya yön verilmiştir. Klasik Fars şiirinde ve Klasik Türk şiirinde değinilen *Şahnâme*'de yer alan karakterler ve onların kullanımı şu şekildedir:

1. Cem: Pişdâdî hanedanlığının dördüncü hükümdarı olan Cem (Şemîsâ, 1386 hş, s. 239), Cemşâsp, Cemşid ve Cemşidûn isimleriyle de bilinmiştir (Yıldırım, 2012, s. 484). İnsanlara gemi yapımını ve kullanımını, yün eğirmeyi ve elbise dikmeyi öğretmesi yanında (Yâhakkî, 1386 hş, s. 293); oku ve yayı ilk olarak o kullanmış ve daha birçok şeyi bulmuştur. Şarabı ve şarap kadehini de ilk yapan Cem olmuştur (Pala, 2002, s. 97). Rivayetlere göre muhteşem bir makama ulaşan Cem kibirlenerek tanrılık iddiasında bulunmuştur. Bu yüzden de ordusundaki birlikler dağılmış ve bir bölümü Dahhâk'ın emrine girmiştir.

Bu kargaşa ortamında Dahhâk İran'a saldırmış ve Cem ortadan kaybolmuştur (Yıldırım, 2008, s. 204). Edebiyatta en çok bahsi geçen şahıslardan olan Cem, saltanatındaki ihtişamı ve kudreti, şarabı bulması, üzerinde yedi hat bulunan ve cihanı gösteren kadehi, tahtı ve tacı gibi unsurlarla şairlerin şiirlerine konu olmuştur (Tökel, 2000: 135).

Sevgilinin omzundan sarkan ve yürüdükçe hareket eden iki zülfü şekli, rengi ve görünüşü bakımından Dahhâk'ın omzundan sarkan yılanlarına ve parlak ve kırmızı yüzü de rengi ve ışıltısıyla Cem'in üzerinde yedi hat bulunan ve dünyayı gösteren kadehi olarak tasvir edilirken; *Şahnâme*'de geçen Dahhâk ve Cem'in hikâyelerine telmihte bulunulmuştur:

ترا که موی میان هم وجود و هم عدم ست	دو زلف افعی ضحاک و چهره جام جمست
-------------------------------------	----------------------------------

Senin ince belin varla yok gibidir

İki zülfün Dahhâk'ın yılanı ve çehren Cem'in kadehidir (Hâcû-yi Kirmânî, 1374 hş, s. 213).

Nergis çiçeği rengi ve görünüşü bakımından taca benzetilirken Cem'in tacına telmihte bulunulmuştur:

وز جهل و جنون خویش بنهاد	بر تارک نرگس افسر جم
--------------------------	----------------------

Kendi cahillik ve deliliğinden koydu,

Nergis başının tepesine Cem'in tacını (Nâsır-ı Hüsrev, 1353 hş, s. 148).

Gönlü yanmış yani içi siyah lâle, kırmızı rengi ve adeta kadehi andıran şekli dolayısıyla kadehe benzetilirken Cem'in kadehine telmihte bulunulmuştur:

بر یاد بزم آصف جمشید مرتبت	بر کف نهاده لاله دلخستته جام جم
----------------------------	---------------------------------

Âsaf ve Cemşîd'in eğlencesinin yâdıyla devamlı

Gönlü yanmış lâle eline almış Cem'in kadehini! (Hâcû-yi Kirmânî, 1374 hş, s. 302).

Gonca, şekli ve rengiyle Cem'in kadehine; gül ise İskender'in aynasına benzetilirken Cem ve İskender'e telmihte bulunulmuştur:

یافت آیینۀ سکندر گل	غۀ چه را جام جم فتاد به دست
---------------------	-----------------------------

Gonca, Cem'in kadehini eline geçirdi,

Gül, İskender'in aynasını buldu (Vahşî-yi Bâfkî, 1388 hş, s. 182).

Gönül kadehe benzetilirken yine Cem'in kadehine telmihte bulunulmuştur:

ز خاتمی که دمی گم شود چه غم دارد	دلی که غیب نمای است و جام جم دارد
----------------------------------	-----------------------------------

Gaybı gösteren ve Cem'in kadehine sahip gönül,

Bir anda kaybolan yüzükten dolayı neden üzülün? (Hâfız-ı Şirâzî, 1390 hş, s. 131).

Sevgilinin odası tasvir edilirken onun süslü tavanı Cemşîd'in çetri gibi tasvir edilirken Cem'e atıfta bulunulmuştur:

مرصع سقف او چون چتر جمشید	زرافشان قبه اش چون گوی خورشید
---------------------------	-------------------------------

Onun mücevher bezeli tavanı Cemşîd'in çetri gibi

Onun altın bezeli kubbesi güneş topu gibi (Câmî, 1386 hş, s. 623).

Klasik Türk Şiirinde:

Sevgilinin kırmızı dudakları renk ve parlaklık bakımından kadehe; alımlı ve ışıltılı yüzü ise aynaya benzetilmiş; sevgilinin kadeh gibi kırmızı dudak ve parlak güzel yüzü Cem'in kadehinden ve İskender'in aynasından daha üstün tutulmuştur. Söz konusu kullanımda *Şahnâme*'de yer alan Cem'e ve İskender'e telmih yapılmıştır:

Câm la' lündür senün âyîne rûy-ı enverün

Adı var Câm-ı Cem ü Âyîne-i İskenderün (Bâkî, 1994, s. 259).

Yine dünyayı izlemek konusunda benzerlik ilgisi bakımından sevgilinin güzel ve parlak yanağı ile Cem'in kadehi ve İskender'in aynası karşılaştırılmış ve sevgilinin yanakları galip gelmiştir:

Kurı bir gösterişdür Câm-ı Cem mir'ât-i İskender

Ruhın seyr eyle 'âlem bundadır ey dîde-i binâ (Nev'î-zâde Atâyî, 2017, s. 147).

Bahar mevsimi bir sultana benzetilirken baharın gelişiyle her yanda yeşeren çimenler Cemşîd'in tahtına ve bu çimenler arasında açan lâleler de şekli ve alımlı rengiyle İskender'in tacına benzetilmiştir:

Saltanat bâ-gehin kurdu yine fasl-ı bahâr

Taht-ı Cemşîd çemen tâc-ı Sikender lâle (Bâkî, 1994, s. 388).

Yasemin çiçeği rengi ve şekliyle derviş sarığına ve lâle de rengi, şekli ve alımlılığıyla Cem'in külahına benzetilmiştir:

Bâde nûş et kim bu bağın yâsemenle lâlesi

Biridir tâc-ı gedâ biri külâhıdır Cem'in (Hayâlî, 1992, s. 189).

Dağda kendiliğinden biten lâle kırmızı rengi ve kadehi andıran şekli dolayısıyla Cem'in kadehine benzetilmiştir:

Neşve-i mey dâmen-i destimde bir ser-çeşmedir

Câm-ı Cem bir lâle-i hod-rûsudur kühsârımın (Nedîm, 1997, s. 310).

Sarı renkli nergis çiçeği yapraklarının şekli ve sarı rengi bakımından Kubâd'ın tacına; lâle de kırmızı rengi ve şekliyle Cem'in kadehine benzetilmiştir:

Geydi her nergis-i zerrîn başa bir tâc-ı Kubâd

Lâle gül hüsrevi yâdına içer sâğar-ı Cem (Hayâlî, 1992, s. 3).

Yine çimenlikte açan lâle-yi nu'mân kırmızı rengi ve şekliyle Cem'in kadehine benzetilmiştir:

Elüne câm alup Cem gibi 'iş it diyü remz eyler

Tehî sanma çemende lâle-i rengîn-i nu'mânı (Cinânî, 1994, s. 122).

Şeklen süsen kılıca, sünbül oka, nesrin çiçeği hükümdar tacına ve nergis de Cem'in kadehine benzetilmiştir:

Süsende tığ-ı sencer ü sünbülde tîr-i tiz

Nesrînde tâc-ı kayser ü nergisde câm-ı Cem (Şeyhî, 1990, s. 55).

Nergis çiçeğinin orta kısmı şekil itibariyle Cem'in kadehine benzetilmiştir:

Gel tehî görme çemen bezminde câm-ı nergisi

Kim kalupdur ol niçe Cemşîd ü Cem'den yâdigâr (Nev'î, 1977, s. 50).

Parlaklığı ve şekliyle altın kadehe teşbih edilen mehtap bu haliyle Cem'e benzetilmiş ve gökyüzü de şarap meclisi olarak tasvir edilmiştir:

İdüp bir sâgar-ı zerrîni zîb-i süfre-i hâle

Felekde Cem gibi ber bezm-i mey tasvîr ider meh-tâb (Nâbî, 1997, I, s. 465).

2. Dahhâk: Ferr, Cemşîd'den ayrılınca Dahhâk, Ehrimen'in yardımıyla Cemşîd'i yenmiş ve İran tahtına oturmuştur (Onay, 2000, s. 160). *Şahnâme*'de anlatıldığı üzere Dahhâk iblisin aldatmasıyla babasını öldürmüştür. Daha sonra onun açsısı olan iblis hileyle omuzlarından öpmüş ve öptüğü yerden iki yılan çıkmıştır (Şemîsâ, 1386 hş, s. 435). Yılanların acısına dayanamayan Dahhâk çareler aramış; bunun üzerine doktor kılığında gelen iblis yılanlardan kurtulmak için onları insan beyniyle beslemesi gerektiğini söylemiştir. Dahhâk yılanları doyurmak için her gün iki kişiyi öldürtmüştür (Pala, 2002, s. 114). Bin yıl boyunca zulümle hükmeden Dahhâk'ın hükümdarlığına Ferîdûn tarafından son verilmiştir (Yâhakkî, 1386 hş, s. 548). Dahhâk edebiyatta büyük bir hükümdar olması, acımasızlığı ve bilhassa şeytanın öpmesiyle iki omzundan çıkan yılanlarıyla zikredilmiş ve onun hikâyesine atıfta bulunulmuştur (Tökel, 2000, s.148).

Klasik Fars Şiirinde:

Sevgili âşıklara karşı acımasız ve zalim oluşuyla Dahhâk olarak düşünülmüştür. Onun omzundan sarkan ve yürüdükçe sağa sola hareket eden siyah saçları da Dahhâk'ın yılanlarına; güzel ve alımlı yüzü ise parlaklık ve renk bakımından Cem'in dünyayı gösteren kadehine benzetilirken Dahhâk ve Cem'in hikâyelerine değinilmiştir:

آن دو افعی سیه بر سر دوشش نگرید

بت ضحاک من آن مه که برخ جام جمست

Benim Dahhâk sevgilim o ay ki yüzü Cem'in kadehidir

Omuzu üzerinde ki o iki siyah ejderhaya bakın! (Hâcû-yi Kirmânî, 1374 hş, s. 264).

Yine sevgilinin sallanan örgülü siyah iki saçı Dahhâk'ın omzundan çıkan yılanlara; âşıkları bu salınarak gelişiyile adeta öldüren sevgili de Dahhâk'a benzetilirken Dahhâk ve Cem'e yer verilmiştir:

ضحاک وار کشته بسی بی گناه را	بر دوش تا فک نده دو مار سه یاه را
------------------------------	-----------------------------------

Dahhâk gibi öldürmüş nice günahsız

İki siyah yılanı omzuna alalı! (Kâânî-yi Şîrâzî, 1336 hş, s. 887).

Sevgilinin sağ ve soldan dışarı sarkmış iki uzun saçı yılanlara ve sevgili de bu haliyle Dahhâk'a benzetilmiştir:

قد تو از مار زلف دولت ضحاک یافت	خط تو از پای مور ملک سلیمان خرید
---------------------------------	----------------------------------

Senin boyun, yılan zülfünle Dahhâk'ın devletini buldu

Senin hattın, karınca ayağıyla (ayva tüylerinle) Süleyman'ın mülkünü satın aldı (Emîr Hüsrev-i Dihlevî, 1361 hş, s. 379).

Sevgilinin tatlı, sulu ve cezbedici dudağı yani güzel ve tatlı konuşmaları; fattan gözü yani etkili ve baygın bakışları ile Dahhâk ve Sâmirî olarak görülmüş; hatta sevgilinin dudağının ve gözünün, âşıkları büyülemede Dahhâk ve Sâmirî'den daha etkili olduğu ifade edilmiştir:

غلام آن لب ضحاک و چشم فتانم	که کید سحر به ضحاک و سامری آموخت
-----------------------------	----------------------------------

O çok tatlı dudağın ve fattan gözün kölesiyim

Ki Dahhâk'a ve Sâmirî'ye sihrin hilesini öğretti. (Sa'dî-yi Şîrâzî, 1366 hş, s. 26).

Memduhun düşmanlarının onun gazabının korkusundan ürpererek kalkan tüyleri yılanlara benzetilirken Dahhâk'ın yılanlarına telmihte bulunulmuştur:

از نهیب غضبت باد چو مار ضحاک	هر سر موی که اعدای تو را بر اعضاست
------------------------------	------------------------------------

Senin gazabının korkusundan Dahhâk'ın yılanı gibi olsun

Senin düşmanının azaları üzerindeki her bir kılın ucu (Selmân-ı Sâvecî, 1376 hş, s. 32).

Temiz ve saf gönlün dünyevi güzelliklerle bağlanıp onlarla alakadar olduğunda kirlenmesi, Cemşîd'in gurur ve kibre kapılıp Tanrıdan

uzaklaşınca Dahhâk'ın onun saltanatına son vererek iktidarı ele geçirmesine ve bu yüzden kötülüğün hüküm sürmesiyle ilişkilendirilirken Dahhâk'ın hikâyesine telmihte bulunulmuştur:

دل آزاد باسه باب و علايق مسه پار	تخت هو شنگ ب ضحاک مده چون جم شید
----------------------------------	----------------------------------

Azat gönlü sebeplere ve ilgilere teslim etme

Huşeng'in tahtını Cemşîd gibi Dahhâk'a verme! (Seyf-i Fergânî, 1391 hş, s. 308).

Sonbaharda yaprakları dökülen ve meyveleri tükenen ağaçların çıplak dalları Dahhâk'ın yılanlarına benzetilirken Dahhâk karakteri kullanılmıştır:

شد هر شاخی ز برگ و بر پاک	بر دوش درخت مار ضحاک
---------------------------	----------------------

Her bir dal yaprak ve meyveden temizlendi

Ağacın omzu (dali) üzerinde Dahhâk'ın yılanı (Câmî, 1386 hş, s. 901).

Sonbaharın gelişile boynunu büken ve aşağı doğru kıvrılan otlar Dahhâk'ın yılanına benzetilirken söz konusu karaktere atıfta bulunulmuştur:

بر فرق چمن کلاه خاک	دیچیده شود چو مار ضحاک
---------------------	------------------------

Çemenin başı üzerinde toprağın zülfü

Dahhâk'ın yılanı gibi kıvrılır (Nizâmî-yi Gencevî, 1384 hş, s. 482).

Klasik Türk Şiirinde:

Sevgili âşıklara zulüm edişyle Dahhâk'a ve omzundan sarkan saçları Dahhâk'ın yılanlarına benzetilirken Dahhâk'ın hikâyesine atıfta bulunulmuştur:

Baş götürürken iki omzunda mâr-ı zülf

Dahhâk gibi lebleri nice aceb güler (Necatî Beg, 1992, s. 219).

Andan almış seyr idüp Cemşîd resm-i kuzeyi

İki mârun zîb-i dûş u gûş-ı Dahhâk oldugın (Nâbî, 1997, II, s. 921).

Savaş esnasında yenileceğini anlayıp ağlayan düşman Ferîdûn'un bayrağını görüp korkuya kapılan Dahhâk'a benzetilirken *Şahnâme*'deki

söz konusu olaya ve onun karakterlerinden Ferîdûn ve Dahhâk'a telmihte bulunulmuştur:

Aceb mi girye eylerse eger Dahhâk-veş düşmen

Görindi mehçe-i râyât-i mansûr-ı Feridûnî (Cinânî, 1994, s. 614).

Gönül Ferîdun'un ve Dahhâk'ın isyan şarabıyla dolu kadehine benzetilmiştir:

Doludur bade-i isyan ile bezmi mecâz içre

Ferîdun câmidir ya sağar-ı Dahhaktır gönlüm (Hayâli, 1992, s. 205).

Nefs ve nefse uymak kötü kabul edildiğinden nefis yılanı benzetilirken Dahhâk'a değinilmiş; nefsi yüzünden zalimlerden olan ve omuzlarından yılanlar çıkan Dahhâk ile nefis ve yılan arasında ilgi kurulmuştur:

Nefsi ef'îsine zahir olana

Pend besdir hikâyet-i Dahhâk (Hayâli, 1992, s. 190).

Yazdıkları birkaç mısra şiirle şair geçinen sözde şairler, Dahhâk'ın omzundan çıkıp insan beyniyle beslenen yılanlara benzetilirken Dahhâk'a yer verilmiştir:

Bir iki mısra ile mağzını yerler nâsın

Dûş-ı Dahhâkdaki ol iki mârân-şekil (Hayâli, 1992, s. 39).

Gülme komşuna gelir başına atasözüne vurgu yapılırken hançerin üzerindeki şekli itibarıyla Dahhâk ile ilişkilendirilmiştir:

Şu denlü devlet-i Dahhâke güldü kim âhır

Bitirdi iki omuzda iki yılan hançer (Necatî Beg, 1992, s. 62).

3. Dârâ: On dört yıl İran'a hükmeden Ahâmeniş kralı ve Erdeşir-i Dırazdest'in oğludur (Yıldırım, 2008: 233). İskender'le yaptığı savaşta yenilen Dârâ (Onay, 2000, s. 63), hizmetkârları Cânûsyâr ve Mâhyâr tarafından suikastla öldürülmüştür (Şemîsâ, 1386 hş, s. 300). Ölmeden önce İskender'e nasihatlerde bulunmuştur (Pala, 2002, s. 116). Dârâ, yücelik ve azamet sembolü olmuş ve genellikle memduhun övgüsünde

kullanılmış bazen de dünyanın geçiciliğini ifade ederken zikredilmiştir (Tökel, 2000, s.155).

Klasik Fars Şiirinde:

Gündüz İskender'e ve gece de Dârâ'ya ve gecenin bitip havanın aydınlanması Dârâ'nın İskender'e yenilmesine benzetilirken *Şahnâme*'de anlatılan bu destana ve onun karakterleri İskender ve Dârâ'ya telmihte bulunulmuştur:

روز از کمین خود چو سکندر کشد کمان	بر خیل شب هزیمت دارا برافکند
-----------------------------------	------------------------------

Gündüz kendi pususundan İskender gibi yayını çekince

Gece ordusuna Dârâ'nın hezimetini yaşatır (Hâkânî, 1375 hş: I, s. 195).

Klasik Türk Şiirinde:

Söğüt yaprağı şeklen Dârâ ve Cem'in hançerine benzetilirken Dârâ ve Cem'e değinilmiştir:

Hançer-i Dârâ vü Cem'dür jeng tutmuş hâkden

'Ârif-isen ibret al gülşende berg-i bidden (Nev'î, 1977, s. 438).

4.Ferîdûn: *Şahnâme*'de Atbîn'in oğlu olarak geçen Ferîdûn (Şemîsâ, 1386 hş, s. 503), Pişdâdîler sülalesinin altıncı hükümdarıdır (Pala, 2002, s. 162). Babası Dahhâk tarafından öldürülen Ferîdûn annesi tarafından babasının sonunu yaşamasın diye bir yayla sahibine emanet edilmiştir. Yayla sahibi de Ferîdûn'u Pormâye isimli bir ineğin sütüyle beslemiştir. Dahhâk Pormâye adlı ineği de öldürmüştür (Yıldırım, 2012, s. 493). Ferîdûn büyüyünce babasının intikamını almak için harekete geçmiş ve Dahhâk'a saldırarak onu hapsedmiş; Dahhâk'ın kendine eş yaptığı Cemşîd'in iki kızını da kurtarmıştır (Yâhakkî, 1386 hş, s. 634). Edebiyatta Ferîdûn özellikle memduh için söylenen kasidelerde övgü amaçlı kullanılmış; adalet timsali oluşuyla (Pala, 2002, s. 163), iyilik ve uzun ömürlülüğüyle anılmıştır (Tökel, 2000, s. 173).

Lâle, rengi ve şekliyle Ferîdûn'un şemsiyesine; nergis de şekli ve görüntüsüyle İskender'in tacına benzetilirken *Şahnâme*'de geçen Ferîdûn'a telmih yapılmıştır:

Klasik Fars Şiirinde:

گه نشانی دهد از تاج سکندر نرگس	گه م ثالی بود از چتر فریدون لاله
--------------------------------	----------------------------------

Bazen lâle Ferîdûn'un şemsiyesinden örnek olur,

Bazen nergis İskender'in tacından işaret verir (Selmân-ı Sâvecî, 1376 hş, s. 123).

Klasik Türk Şiirinde:

Ferîdûn çetrini tutmuş bu lâle

Başında nergisün tâcı Sikender (Ahmed-i Rıdvân, 2017, s. 224).

5. İskender: Makedonya kralı II. Flip'in oğludur Yunan tarihçiler onun soyunu Herkül'e dayandırırken; bazı İranlılar İskender'i İranlı kabul ederek Dârâ'nın soyundan geldiğini ve Dârâ'dan sonra tahta geçen Ahâmeniş dönemi İran hükümdarı olduğunu düşünmüşlerdir (Yâhakkî, 1386 hş, s. 124). İskender-i Yunanî bazen Kur'an'da geçen İskender-i Zülkarneyn ile karışmış ve aynı kişi olarak düşünülmüştür (Pala, 2002, s. 249). *Şahnâme*'ye göre İskender, Dârâ'nın ölümünden sonra kızıyla evlenmiş, Hindistan ve Mısır'a asker çıkarmıştır ve Hindistan'da bir yaşlı ona ölümsüzlük veren sudan bahsetmiştir (Şemîsâ, 1386 hş, s. 151). Karanlık ülkesinde bulunan bu çeşmeyi İskender aramış ancak içememiştir. İskender karanlık ülkesinden dönünce Ye'cüc ve Me'cüc kavimlerini önlemek için Sedd-i İskender adı verilen bir sed inşa ettirmiştir. İskender, âyine-i İskender ya da dünyayı gösteren ayna olarak da bilinen İskenderiye'ye gelen gemileri izlemek için bir ayna yaptırmıştır. Bu ayna bazen dünyayı gösteren cam-ı Cem'i hatırlatmıştır. Edebiyatta İskender seddi, aynası ve hayat çeşmesi ile çokça zikredilmiştir (Yıldırım, 2008, s. 434-435).

Klasik Fars Şiirinde:

Nergis çiçeğinin ortasındaki sarı kısmı ve beyaz taç yaprakları renk bakımından altın ve gümüşe şekil itibariyle de İskender'in tacına benzetilirken *Şahnâme* karakterlerinden İskender'e telmihte bulunulmuştur:

ز بس سیم و زر تاج اسکندری را	نگه کن که مانند همی نرگس نو
------------------------------	-----------------------------

Bak yeni (açmış) nergis benziyor,

Gümüş ve altından İskender'in tacına (Nâsır-ı Hüsrev, 1353 hş, s. 142).

Bahar gelişyle bahçede açan gül görüntüsüyle İskender'in mülkünü bulan hükümdara benzetilmiştir:

خسرو گل بین دگر ملک سکندر یافته	باز بل بل باغ را طاوس پیکر یافته
---------------------------------	----------------------------------

Hükümdar güle bak yine İskender'in mülkünü almış,

Bülbül de tavus bedeni gibi (güzel ve rengârenk) bahçeyi bulmuş
(Hâcû-yi Kirmânî, 1374 hş, s. 708).

Görüş, açıklık bakımından Keyhüsrev'in kadehine ve azim sağlamlık yönünden İskender'in seddine benzetilirken Keyhüsrev'e ve İskender'e değinilmiştir:

همیشه رای تو روشن همیشه عزم تو محکم	یکی چون جام کیخسرو یکی چون سد
-------------------------------------	-------------------------------

Daima senin görüşün açık, daima senin azmin sağlam

Biri Keyhüsrev'in kadehi ve diğeri İskender'in seddi gibi (Emîr Mu'izzî, 1362 hş, s. 363).

Klasik Türk Şiirinde:

Irmak, çimenlikteki çimenleri besleyip yeşerttiği için çeşme-i hayvâna; kış mevsiminde ise donmuş görüntüsüyle İskender'in kadehine benzetilirken İskender'e değinilmiştir:

Çeşme-i hayvân iken hızr-ı cemende cûybâr

Zulmet-i gilde şitâ uş câm-ı İskender kılar (Şeyhî, 1990, s. 162).

İşret meclisi İskender'in meclisine ve bu mecliste ele alınan kadeh de İskender'in âlemi gösteren kadehine benzetilirken İskender'e telmihte bulunulmuştur:

Mülk-i 'ayş u 'işretün olsak n'ola İskenderi

Oldı elde câmumuz Âyîne-i 'âlem-nümâ (Bâkî, 1994, s. 104).

Lâle çiçeği şekliyle Ferîdûn'a ve nergis çiçeği de rengi ve görüntüsüyle İskender'in tacına benzetilmiştir:

Hey'etinde ki olur şekl-i Ferîdûn lâle

Vaz '-ı sûretde giyer tâc-ı Sikender nergis (Ahmed-i Rıdvân, 2017, s. 145).

Sevgilinin cemali İskender'in aynasına; dudağı ise Cem'in kadehine parlaklık, güzellik ve renk bakımından benzetilirken cananın yüzü ve dudağı daha üstün tutulmuştur:

Cemâlün seyr iden âyine-i İskender'e bakmaz

Lebün zevkin tuyanlar eylemezler câm-ı Cem'den haz (Nev'î-zâde Atâyî, 2017, s. 196).

6. Kistrâ: Sasani imparatorluğunun ilk büyük hükümdarı Nûşirevân'ın lakabıdır (Şemîsâ, 1386 hş, s. 151). Babası Kubâb'dan sonra tahta çıkan Kistrâ, adaletiyle ün yapmış ve onun döneminde insanlar mutlu, huzurlu ve güven içinde yaşamışlardır (Yıldırım, 2008, s. 558-559). Onun adaletle hükmettiği Eyvân-ı Kistrâ, Tâk-i Kistrâ adlarıyla bilinen sarayı yücelik ve güç sembolü olmuş ve şairlerce çokça bunlara temas edilmiştir (Pala, 2002, s. 289).

Klasik Fars Şiirinde:

Bahar mevsiminde nevrüzde kurulan işret meclisindeki güzellerle bağ Kistrâ'nın meclisine, çayır ise açan çiçekler ve yeşeren çimenlerle Mani'nin kitabına benzetilirken Kistrâ'ya telmihte bulunulmuştur:

باغ چون مجلس کسری شده پر حور و پری	راغ چون نامه مانى شده پر نقش و صور
------------------------------------	------------------------------------

Bağ Kistrâ'nın meclisi gibi huri ve periyle dolmuş,

Çayır Mani'nin kitabı gibi nakış ve şekille dolmuş (Ferruhî, 1335 hş, s. 171).

Baharda güllerle dolu gül dalı şekli ve güzelliğiyle Kistrâ'nın tacına ve açan yasemin çiçekleriyle yasemin dalı Şîrîn'in duvağına benzetilmiştir:

تا چو از گل شاخ گل چون افسر	وز سمن شاخ سمن چون محفة
-----------------------------	-------------------------

Gül, gül dal(lar)ıyla, Kistrâ'nın tacı gibi süslendiği sürece;

Yasemin, yasemin dal(lar)ıyla, Şîrîn'in duvağı gibi süslendiği sürece (Ferruhî, 1335 hş, s. 432).

Nevruzda gülfidanının üzerine yağan yağmur damlaları inciyle süslü Kistrâ'nın tacına benzetilmiştir:

گلابین به گهر خیره کند کسری را	موسیٰ چه همی با ننگ کند موسیٰ را
--------------------------------	----------------------------------

Gülfidanı inciyle şaşırtır Kistrâ'ya

Kumru sürekli çağırır Musa'ya! (Menûçehrî-yi Dâmğânî, 1375 hş, s. 171).

تخت گلابین چو افسر کسری	به جواهر همی بیاراید
-------------------------	----------------------

Gül fidanının tahtı Kistrânın tacı gibi

Sürekli inciyle (şebnemle) süslenir (Mes'ûd-i Sa'd-i Selmân, 1339 hş, s. 534).

Klasik Türk Şiirinde:

Bahar mevsimi adaletiyle meşhur Kistrâ'ya benzetilirken Kistrâ'ya telmihte bulunulmuştur:

'Adl ile fasl-ı nev-bahâr Kistrî-i nâmdârdur

Taht-ı zümürürd üzre gül Husrev-i kâmkârdur (Bâkî, 1994, s. 155).

İrdi nesîm-i ma' delet-i Kistrî-i bahâr

Zencîr-i 'adl çekdi çemenzâra cûy-bâr (Bâkî, 1994, s. 182).

Sevgilinin hilal gibi kavisli ve güzel kaşı şekli ve alımlı görüntüsüyle Kistrâ'nın sarayına ve Kayser'in kasrına benzetilirken Kistrâ ve Kayser'e yer verilmiştir:

Kâh-ı hüsn-i yâre bak seyr it ham-ı ebrûsını

Adın anma tâk-ı Kistrâ ile kasr-ı Kayserün (Bâkî, 1994, s. 259).

7. Kubâd: Kâvûs'un babası olan Keykubâd, Keyanilerin ilk hükümdarıdır (Şemîsâ, 1386 hş, s. 539). *Şahnâme*'de geçtiği üzere Zâl, Gerşasp'tan boşalan İran tahtına geçmeye Keykubâd'ı layık görür (Yıldırım, 2008, s. 592). Elburz dağından onu bulup getirmesi için oğlu Rüstem'i görevlendirir. Rüstem tarafından bulunup getirilen Keykubâd İran tahtına oturur (Yâhakkî, 1386 hş, s. 471). Edebiyatta adaleti çokça övülmüş ayrıca ululuk ve azamet sembolü sayılmıştır (Tökel, 2000, s. 228).

Klasik Fars Şiirinde:

Gül rengi, şekli ve güzelliğiyle Keykubâd'ın tacına, yeşeren çimenler ise ipeğe benzetilirken Keykubâd'a ve onun tacına temas edilmiştir:

بساط چمن دیبه خسروانی	کلاه گلست افسر کیقبادی
-----------------------	------------------------

Keykubâd'ın tacı gülün külahıdır,

Çimenliğin yaygısı şahlara yaraşır ipektir (Selmân-ı Sâvecî, 1376 hş, s. 211).

Klasik Türk Şiirinde:

Sarı renkli nergis, şekli ve rengiyle Kubâdın tacına, lâle ise rengi ve şekliyle Cem'in kadehine benzetilirken Kubâdâ atıfta bulunulmuştur:

Geydi her nergis-i zerrîn başa bir tâc-ı Kubâd

Lâle gül husrevî yâdına içer sâğar-ı Cem (Hayâli, 1992, s. 83).

8. Rüstem: İran'ın cengâverliği ve emsalsiz kuvvetiyle en ünlü kahramanıdır (Pala, 2002, s. 395). Nerimân'ın torunu, İran milli kahramanlarından Zâl'in oğludur (Onay, 2000, s. 65). Doğumu Simurg'un yardımıyla olmuştur. Çabucak büyüyüp, güçlü bir vücuda sahip olmuştur (Yâhakkî, 1386 hş, s. 394). Beyaz Dev'le savaşmış ve onun ciğerini Kâvus'un körlüğünü tedavisi için çıkarmış; bilmeyerek oğlu Sohrâb'ı öldürmüş, Bîjen'i kuyudan çıkarmış ve daha birçok kahramanlık yapmıştır (Şemîsâ, 1386 hş, s. 334). Üvey kardeşi Şegâd tarafından hileyle öldürülmüştür (Yıldırım, 2008, s. 592). Rüstem genellikle edebiyatta kahramanlık ve yenilmezlik sembolü olmuş ve Rüstem'in sıfatlarından olan Dâstân aynı zamanda hile anlamına geldiğinden şairlerce sevgilinin kirpikleri, kaş, gamze ve kirpik gibi öldürücü ve hilekâr özellikleriyle birlikte kullanılmıştır (Pala, 2002, s. 395).

Klasik Fars Şiirinde:

Sevgilinin hançere teşbih edilen kirpiklerinin âşığın gönlünü parçalaması, Rüstem'in oğlu Sohrâb'ın göğsüne hançerini saplayarak yarmasına benzetilirken *Şahnâme*'de geçen bu olaya ve bu olayın kahramanları Rüstem ve Sohrâb'a telmihte bulunulmuştur:

کی با تن سهراب کند خنجر رستم	کاری که کند با دلم آن خنجر مزگان
------------------------------	----------------------------------

O kirpik hançerin gönlüme yaptığın

Rüstem'in hançeri Sohrâb'ın bedenine yapabilir mi? (Kâânî-yi Şîrâzî, 1336 hş, s. 872).

İlahi aşkın insanı bağlardan kurtararak özgür kılması Rüstem'in Bîjen'i kuyudan çıkarmasına benzetilirken *Şahnâme*'de anlatılan bu olaya ve Bîjen ve Rüstem'e telmihte bulunulmuştur:

ز قید چرخ ترا عشق می کند آزاد	که رستم آرد بیرون ز چاه بیژن را
-------------------------------	---------------------------------

Rüstem'in Bîjen'i kuyudan çıkardığı gibi

Aşk da seni feleğin bağından azat eder (Sâib-i Tebrîzî, 1368 hş, I, s. 314).

Cananın kavisli kaşu Rüstem'in yayına benzetilmiş ve ondan daha üstün tutulmuştur:

رستم به هزار سال چون زالی	بر زه نکند کمان ابرویش
---------------------------	------------------------

Rüstem, Zâl gibi bin yıl uğraşsa da

Onun keman kaşu gibi yay bükemez (Attâr-i Nîşâbûrî, 1380 hş, s. 365).

Nisan ayı Rüstem'e ve Nisan yağmuru Rüstem'in attığı oklara benzetilirken Rüstem'e değinilmiştir. Rüstem'in yayı ile gökkuşağı kastedilmiştir. Rüstem yayını çekince dağların omzundaki kar kalkanının düşmesiyle baharda dağların üzerlerindeki karların yağın yağmurlar ve ısınan havayla erimesi anlatılmıştır:

ژاله سپر برف ببرد از کتف کوه	چون رستم نیسان به خم آورد کمان را
------------------------------	-----------------------------------

Nisan Rüstem'i yayını bükünce

Jale dağın omzundan kar kalkanını götürür (Enverî, 1337 hş, s. 8).

Bahar Kâvus'a, Rüstem nevruza ve sonbahar da beyaz deve benzetilirken Kâvus ve Rüstem'e yer verilmiştir. Nevruz yani Baharın gelişiyle topraktan bitkilerin çıkıp yeşermesi Rüstem'in, Kâvus'un tedavisi için beyaz devin sinisini yararak ciğerini getirmesine benzetilmiştir.

نوشتارو از دل د یو خزان می آورد	رستم عید از برای چشم کاووس بهار
---------------------------------	---------------------------------

Bayram Rüstemi bahar Kâvûs 'unun gözü için

Hazan devinin sinesinden ilaç getirir (Kâânî-yi Şîrâzî, 1336 hş, s. 145).

Klasik Türk Şiirinde:

Sevgilinin âşıkları mest edip adeta öldüren gamzesi Rüstem'in kılıç çekmesine benzetilirken *Şahnâme* karakterlerinden Rüstem'e telmihte bulunulmuştur:

Almış ele Rüstem gibi şemşîrini gamze

Olmuş ana müjgânları saf saf siyeh-i mest (Nef'î, 1993, s. 291).

Yine sevgilinin kirpikleriyle âşığı öldürmesi Rüstem'in güçsüz birini öldürmesine benzetilirken Rüstem'e değinilmiştir:

Çeşmün şu resme âşıkı gamzenle katl ider

Bir nâ-tevânî tîg ile şan Rüstem öldürür (Bâkî, 1994, s. 133).

Aşkın etkisi ve huzuruyla mest olan âşık kendini Bijen'e ve âşkın tüm sıkıntılarına karşı savaşıma bakımından Rüstem'e benzetilirken *Şahnâme*'de yer alan bu destana ve kahramanları Rüstem ve Bijen'e telmihte bulunulmuştur:

Cezbe-kemend-i Bijenüm âh ise tîg-i gamgamum

Rüstem-i 'arsa-ı gamum degdi bana salâh-ı 'aşk (Nev'î-zâde Atâyî, 2017, s. 200).

Kış, İsfendiyâr'a ve bahar Rüstem'e; kışın sona ererek baharın gelmesi Rüstem'in İsfendiyâr'ı yenmesine benzetilirken *Şahnâme*'de anlatılan bu mevzuya ve onun karakterlerinden İsfendiyâr ve Rüstem'e telmihte bulunulmuştur:

Olup dururdu yah İsfendiyâr-ı Rÿyîn-ten

Bahâr irişdi helâk itdi anı çün Rüstem (Zâtî, 2017, s. 69).

Yine Rüstem nevrüza yani bahar mevsiminin gelişine benzetilmiştir:

Rüstem-i nev-rûz aradan kaçsa tan mı rahşveş

Hamza-i bâd-ı şitâ çün gurriş-i aşkar kılur (Şeyhî, 1990, s. 162).

9. Siyâvuş: Kâvûs'un oğludur. Rüstem'in yanında büyümüş ve yetiştirilmiştir. Yirmi yaşına girince Rüstem, onu babasına götürmüştür (Şemîsâ, 1386 hş, s. 399). Üvey annesi Sûdâbe ona âşık olmuş ve ona karşılık vermeyince iftiraya maruz kalmıştır (Yıldırım, 2008, s. 632). Suçsuzluğunu ispatlamak için kor ateşin üzerinden yürüyerek geçmiştir, Efrâsiyâb'la savaşmaya gitmiş fakat barış yapmış ve kızıyla evlenmiştir. Daha sonra Gersîvez'in kışkırtmaları sonucu Efrâsiyâb tarafından suçsuz yere kanı dökülmüştür (Yâhakkî, 1386 hş, s. 496). Siyâvuş edebiyatta memduhun övgüsünde kıyas malzemesi olarak kullanılmış; kimi zamanda kanının akışına atıfta bulunulmuştur (Tökel, 2000, s.263).

Klasik Fars ve Klasik Türk şiirinde şarap kırmızı rengi yönüyle Siyâvuş'un kanına benzetilirken *Şahnâme*'de geçen bu olaya ve bu olayın kahramanı Siyâvûş'a telmihte bulunulmuştur:

Klasik Fars Şiirinde:

سرخ، نه تیره چون چه بیژن	باده ای چون دم سیاوش
--------------------------	----------------------

Siyâvuş'un kanı gibi bir kırmızı şarap ver,

Bîjen'in kuyusu gibi karanlık (katı)olmasın! (Enverî, 1337 hş, s. 437).

Klasik Türk Şiirinde:

Bezmi Cemde süregör hûn-u Siyâvuş ile dem

Al sebak kâr-ı cihandan kıssa-ı Dârâya bak (Hayâlî, 1992, s. 175).

10. Zâl: *Şahnâme*'de Zâl-ı zer (yaşlı) ve Destân adlarıyla da geçen Zâl (Yıldırım, 2008, s. 735), İran kahramanlarından Sâm'ın oğlu (Onay, 2000, s. 65) ve Rüstem'in babasıdır (Şemîsâ, 1386 hş, s. 347). Beyaz saçlı doğduğu için Zâl: yaşlı ismi verilmiştir (Yâhakkî, 1386 hş, s. 411). Sâm oğlunun ak saçlı doğması sebebiyle insanların kendisini alaya alacaklarını düşünerek onun Elburz dağına bırakılmasını emretmiştir (Yıldırım, 2008, s. 735). Burada Simurg tarafından beslenip büyütülmüştür (Pala, 2002, s. 501). Zâl, Menûçehr döneminden Behmen zamanına değin bin yıldan fazla ömür sürmüştür (Yıldırım, 2008, s. 736). Şairler Zâl ismi yaşlı manasına geldiğinden feleği Zâl'a benzetmişlerdir (Onay, 2000, s. 66).

Klasik Fars Şiirinde:

Zamane yaşının büyüklüğü bakımından beyaz saçlarıyla yaşlı gibi görünen Zâl'a ve Memduh da Keyhüsrev'e benzetilirken *Şahnâme* karakterlerinden Zâl'a ve Keyhüsrev'e yer verilmiştir:

قوتی در تن پیران که برنا آورد	دهر پیرست و جهان زال و تو کیخسرو عهد
-------------------------------	--------------------------------------

Dehr yaşlıdır, dünya Zâl ve sen zamanın Keyhüsrev'i!

Yaşlıların bedeninde gencin gücünü getirdin (Selmân-ı Sâvecî, 1376 hş, s. 83).

Misk söğüdü ya da kedi söğüdünün tüylü beyaz tomurcuğu renk ve şekliyle beyaz saçlı Zâl'a benzetilirken Zâl'a değinilmiştir:

که او در کودکی مویش سفید است	تو گفتی زال شاخ مشک بید است
------------------------------	-----------------------------

Sen sanırdın misk söğüdü Zâl'dır,

Ki onun çocuklukta saçı beyazdır (Vahşî-yi Bâfkî, 1388 hş, s. 395).

Klasik Türk Şiirinde:

Zamane yaşlılık bakımından Zâl'la ilişkilendirilirken *Şahnâme* karakterlerinden olan Zâl'a temas edilmiştir:

Gerekse kuvvet-i bâzûda Şâh Behrâm ol

Bu Zâl-i dehr eder menzilini âhır gûr (Hayâli, 1992, s. 27).

Bakma Zâl-i dehre merd ol eyle 'ukbâya nazar

Mâyil olma gördüğün ârâyişe oğlan gibi (Süheylî, 2007, s. 77).

Sonuç

Klasik Fars şiirinde ve Klasik Türk şiirinde çeşitli örneklerle incelenen divanlarda *Şahnâme* karakterlerinin kullanılmasıyla ilgili olarak şu sonuçlara varılmıştır: her iki edebiyatta da ortak örnekleri bulunan *Şahnâme* karakterlerinin kullanıldığı şahsiyetler alfabetik olarak: Cem, Dahhâk, Dârâ, Ferîdun, İskender, Kisrâ, Kubâd, Rüstem, Siyâvûş, Zâl (ayrıca Bijen, Rüstem başlığı altında verilmiştir) olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu şahsiyetlerden bazılarının Cem ya da Rüstem gibi çok fazla örneği olmasına karşın bazıları ise Kûbad ya da Siyâvûş gibi örnekleri sınırlıdır. Bazı karakterlerin ise örnekleri bir edebiyatta

olup diğesinde olmadığından yer verilmemiştir. Söz konusu karakterler ya saç, kaş, yüz, yanak, kirpik, gamze gibi sevgilinin güzellik unsurları ya da şekil, renk ve görünüm açısından gül, nergis, yasemin, lâle gibi çiçeklerle, söğüt gibi ağaç ve çimenlikle yani bitkilerle birlikte kullanılmıştır. Bunların dışında kan, bahar, zamane, nevruz, gökkuşağı, gündüz, gece vb. gibi kavramlarla birlikte *Şahnâme* karakterlerine değinilmiştir.

Kaynakça

- Ahmed-i Rıdvân. (2017). *Ahmed-i Rıdvân Dîvânı* (haz. Halil Çeltik). Ankara.
- Attâr-i Nişâbüri. (1380 hş.). *Dîvân-ı Attâr-i Nişâbüri* (tsh. Takî-yi Tefezzulî). Tahran
- Bâkî. (1994). *Bâkî Dîvânı* (haz. Sabahattin Küçük). Ankara.
- Câmî, A. (1386 hş.). *Mesnevi-yi Heft Evreng* (tsh. Murtazâ Müderris-i Gilânî). Tahran.
- Cinânî. (1994). *Hayatı, Eserleri, Dîvânının Tenkidli Metni* (haz. Cihan Okuyucu). Ankara.
- Emîr Hüsrev-i Dihlevî. (1361 hş.). *Dîvân-ı Kâmil-i Emîr Hüsrev-i Dihlevî* (tsh. Saîd-i Nefisî). Tahran
- Emîr Mu'izzî. (1362 hş.). *Külliyât-ı Dîvân-ı Mu'izzî* (tsh. Nâsir Heyyirî). Tahran.
- Enverî. (1337 hş.). *Dîvân-ı Enverî* (tsh. Saîd-i Nefisî). Tahran.
- Ferruhî-yi Sîstânî. (1371 hş.). *Divân-ı Hekîm Ferruhî-yi Sîstânî* (tsh. Muhammed Debîr-i Siyâkî). Tahran
- Hâcû-yi Kirmânî. (1374 hş.). *Dîvân-i Kâmil-i Hâcû-yi Kirmânî* (tsh. Sa'îd-i Kâni'î). Tahran.
- Hâfız-ı Şirâzî. (1390 hş.). *Divân-ı Hâfız* (tsh. Muhammed Şehbâzî). Tahran.
- Hâkânî. (1375 hş.). *Dîvân-ı Hâkânî I-II* (tsh. Mîr Celâleddîn-i Kezzâzî). Tahran.
- Hayâli. (1992). *Hayâlî Divanı* (haz. Ali Nihat Tarlan). Ankara.

- Kâânî-yi Şîrâzî. (1336 hş.). *Dîvân-ı Kâânî-yi Şîrâzî* (tsh. Muhammed Cafer-i Mahcûb), Tahran.
- Menûçehrî-yi Dâmğânî. (1375 hş.). *Dîvân-i Menûçehrî-yi Dâmğânî* (tsh. Seyyid Muhammed Debîrsiyâkî). Tahran.
- Mes'ûd-i Sa'd-i Selmân. (1339 hş.). *Dîvân-i Mes'ûd-i Sa'd-i Selmân* (tsh. Reşîd-i Yâsemî). Tahran.
- Nâbî. (1997). *Nâbî Dîvânı I-II* (haz. Ali Fuat Bilkan). İstanbul.
- Nâsır-ı Hüsrev. (1353 hş.). *Dîvân-i Nâsır-ı Hüsrev* (tsh. Muctebâ Minovî-Mehdî-yi Muhakkık). Tahran.
- Necatî Beg. (1992). *Necatî Beg Divanı* (haz. Ali Nihat Tarlan). Ankara.
- Nedîm. (1997). *Nedîm Divânı* (haz. Muhsin Macit). Ankara.
- Nef'î. (1993). *Nef'î Divanı* (haz. Metin Akkuş). Ankara.
- Nev'î. (1977). *Nev'î Divanı* (haz. Mertol Atulum-Ali Tanyeri). İstanbul.
- Nev'î-zâde Atâyî. (2017). *Nev'î-zâde Atâyî Dîvânı* (haz. Saadet Karaköse). Ankara. <https://ekitap.gov.tr>.
- Nizâmî-yi Gencevî. (1384 hş.). *Külliyât-ı Nizâmî-yi Gencevî* (tsh. Vahîd-i Destgerdî). Tahran.
- Onay. A. T. (2000). *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı* (haz. Cemal Kurnaz). Ankara.
- Pala. İ. (2002). *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*. İstanbul.
- Sâib-i Tebrîzî. (1368 hş.). *Dîvân-ı Sâib-i Tebrîzî I-VI* (tsh. Muhammed-i Kahrâmân). Tahran.
- Sa'dî-yi Şîrâzî. (1366 hş.). *Külliyât-ı Sa'dî* (tsh. Muhammed Ali-yi Furûğî). Tahran.
- Selmân-ı Sâvecî. (1376 hş.) *Külliyât-ı Selmân-ı Sâvecî* (tsh. Abbâs'ali-yi Vefâyî). Tahran: Çâp-i Ferşîve.
- Seyf-i Fergânî. (1391 hş.). *Dîvân-i Seyf-i Fergânî* (tsh. Zebîhullah-i Safâ). Tahran.
- Süheylî. (2007). *Dîvân* (haz. M. Esat Harmancı). Ankara.
- Şemîsâ, S. (1386 hş.). *Ferheng-i Telmîhât*. Tahran.

- Şeyhî. (1990). *Şeyhî Divanı* (haz. Mustafa İsen-Cemâl Kurnaz). Ankara.
- Tökel. D. A. (2000). *Divan Şiirinde Mitolojik Unsurlar*. Ankara.
- Vahşî-yi Bâfkî. (1388 hş.). *Külliyyât-i Kâmil-i Vahşî-yi Bâfkî* (tsh. Muhammed Hüseyin-i Moqedem). Tahran.
- Yâhakkî. M. C. (1386 hş.). *Ferheng-i Esâtîr ve Dâstânvârehâ der Edebiyyât-i Fârsî*. Tahran.
- Yıldırım. N. (2008). *Fars Mitolojisi Sözlüğü*. İstanbul.
- Zâtî (2017). *Zâtî Dîvânı* (Gazeller dışındaki şiirler) (haz. Orhan Kurtoğlu). Ankara. <https://ekitap.gov.tr>.